

MELANIA BĄK

WARTOŚĆ GODZIWA W RACHUNKOWOŚCI JAKO KONCEPCJA WYCENY AKTYWÓW NIEMATERIALNYCH

Wprowadzenie

Od kilkudziesięciu lat słyhać głośy krytyczne skierowane pod adresem rachunkowości, szczególnie sporządzanych sprawozdań finansowych i dokonywanej wyceny składników majątkowych. Informacje pochodzące ze sprawozdań finansowych niewiele mają wspólnego z rzeczywistością, ponieważ wycena składników majątkowych odbywa się według kosztu historycznego, zamiast według wartości rzeczywistej.

Krytyka sprawozdawczości finansowej głównie koncentruje uwagę na dwóch aspektach¹: przedmiocie pomiaru (np. niektóre składniki nie podlegają wycenie) i sposobach pomiaru (np. stosowane są niewłaściwe kategorie wyceny bazujące na wartościach historycznych).

Dlatego w regulacjach prawnych międzynarodowych i krajowych z zakresu rachunkowości powoli następują pewne zmiany, m.in. w zakresie zasad wyceny. Według obowiązującego polskiego prawa bilansowego do wyceny składników majątkowych stosuje się następujące kategorie cen: cenę zakupu, cenę nabycia, koszt wytworzenia, cenę sprzedaży netto, średni kurs waluty, kwotę wymaganej zapłaty, trwałą utratę wartości oraz wartość godziwą.

Możliwość zastosowania wartości godziwej do wyceny² stanowi krok naprzód ku wartościom aktualnym, bieżącym. Jednak ustalenie wartości godziwej przysparza, korzy-

---

¹ Zob. E. Walińska: *Sprawozdawczość finansowa XXI wieku – bez granic?* [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007, s. 334.

² Nowelizacja polskiej ustawy o rachunkowości (zob. Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, DzU z 2000 r. nr 113, poz. 1186), która weszła w życie w dwóch etapach (1 stycznia 2001 r. i 1 stycznia 2002 r.) wprowadziła możliwość stosowania wartości godziwej. Przed nowelizacją ustawy o rachunkowości zwracano uwagę na wycenę wartości rynkowej, ale tylko wtedy, gdy była ona niższa od wartości historycznej. W znowelizowanej ustawie o rachunkowości podejście to uległo zasadniczej zmianie. W wielu przypadkach wartość rynkowa stanowi podstawę wyceny również wtedy, gdy jest wyższa od wartości historycznej. Powstaje wówczas problem, jak ująć skutki różnicy między wartością historyczną a rynkową. Prawo bilansowe uzależnia odniesienie skutków wyceny od charakteru i okresu utrzymywania aktywów. Wartość godziwa stosowana do wyceny najczęściej dotyczy następujących składników: wartości niematerialnych i prawnych, rzeczowych aktywów trwałych, nieruchomości inwestycyjnych, inwestycji w aktywa niematerialne, aktywów i zobowiązań finansowych.

stającym z tej możliwości wyceny, wiele trudności³. Największa trudność dotyczy przewidywania przyszłych korzyści ekonomicznych, jakie przyniesie dany składnik majątkowy. Wartość godziwa nie jest ustalana w wyniku rzeczywistej transakcji sprzedaży/zakupu danego składnika. Stanowi ona jedynie cenę oszacowaną, jaka byłaby zastosowana w hipotetycznej transakcji, uwzględniającej aktualną sytuację rynkową.

Celem artykułu jest analiza zastosowania wartości godziwej do wyceny aktywów niematerialnych, ujawnianych i nieujawnianych przez rachunkowość, oraz wskazanie zalet i wad tej koncepcji wyceny. Artykuł stanowi więc głos w dyskusji nad wartością godziwą, czy jest ona szansą czy zagrożeniem dla rachunkowości, na przykładzie aktywów niematerialnych.

Aktywa niematerialne z perspektywy rachunkowości

Aktywa niematerialne stanowią bardzo zróżnicowaną grupę składników majątkowych o niejednorodnym charakterze, dlatego ich klasyfikacja i wycena są bardzo często dużym wyzwaniem dla rachunkowości. Z punktu widzenia rachunkowości aktywa niematerialne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią (mniej kontrowersyjne z perspektywy zasad rachunkowości) aktywa niematerialne ujawniane w rachunkowości, których istotę, klasyfikację i wycenę regulują ogólnie akceptowane uregulowania prawne⁴. Natomiast drugą grupę tworzą aktywa niematerialne nieujawniane w rachunkowości, ponieważ nie spełniają one wymogów ustanowionych dla aktywów jednostki zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym. Tabela 1 prezentuje zakres przedmiotowy i cechy charakterystyczne aktywów niematerialnych ujawnianych i nieujawnianych w rachunkowości.

Aktywa niematerialne są oparte na wiedzy i stanowią dla przedsiębiorstwa źródło przyszłych korzyści, wpływających na tworzenie wartości przedsiębiorstwa. Szczególnie aktywa niematerialne nieujawniane przez rachunkowość są charakterystyczne dla danego przedsiębiorstwa i powinny go wyróżniać spośród wielu podmiotów funkcjonujących na rynku.

H. Itami i T.W. Roehl przyporządkowują aktywom niematerialnym nieujawnianym w rachunkowości następujące cechy: stanowią faktyczne źródło mocy i przewagi konkurencyjnej, są trudne do zgromadzenia, posiadają zdolność wielorakich zastosowań, stanowią zarówno wkład, jak i wynik działań biznesowych, można je wielorako wykorzystywać, np. reputację firmy wśród jej klientów, nie można ich uzyskać wyłącznie za pieniądze, są czasochłonne w procesie ich opracowywania, można je wykorzystywać jednocześnie na wiele sposobów, mogą, w tym samym czasie, przynosić różnorodne korzyści⁵.

³ Zob. A. Mazur: *Wartość godziwa*, „Rachunkowość” 2010, nr 1, s. 12–16.

⁴ Ustawa o rachunkowości używa określenia **wartości niematerialne i prawne**, a standardy rachunkowości określenia **wartości niematerialne**.

⁵ H. Itami, T.W. Roeh: *Mobilizing invisible assets*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1987, s. 12–13.

Tabela 1

Aktywa niematerialne ujawniane i nieujawniane w rachunkowości

Aktywa niematerialne ujawniane w rachunkowości	Aktywa niematerialne nieujawniane w rachunkowości
Zakres przedmiotowy	
Autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych, <i>know-how</i> , nabyta wartość firmy, koszty zakończonych prac rozwojowych.	Przykłady: wizerunek firmy (<i>image</i>), reputacja, marka, tożsamość, kultura organizacyjna, innowacyjność, umiejętności pracowników, lojalność pracowników, relacje z klientem, kontakty z instytucjami, tradycje współpracy, opinia otoczenia, systemy obsługi rynku.
Cechy charakterystyczne	
Według ustawy o rachunkowości: Nabyte przez jednostkę prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania. Przewidywany okresie ekonomicznej użyteczności dłuższy niż 1 rok. Pozostają pod kontrolą jednostki. Przeznaczone do używania na potrzeby jednostki. Prawdopodobne osiągnięcie przyszłych korzyści ekonomicznych, które można przyporządkować do danego składnika oraz można wiarygodnie określić cenę nabycia lub koszt wytworzenia składnika.	Według analizy literatury i obserwacji: Są oparte na wiedzy. Nie są w pełni identyfikowalne. Są unikalne dla każdego przedsiębiorstwa. Składają się na nie różne kategorie o odmiennym charakterze (np. reputacja firmy, umiejętności pracowników). Nie są wyceniane i ujawniane w ramach systemu rachunkowości (w ewidencji i sprawozdawczości finansowej). Są w większości podzielne i mogą być wykorzystywane w tym samym czasie w różnych miejscach. Mają zdolność do tworzenia powiązań przyczynowo-skutkowych między poszczególnymi kategoriami niematerialnymi oraz materialnymi. Zapewniają przedsiębiorstwu osiągnięcie przewagi konkurencyjnej na rynku (np. pozyskanie wiarygodnych i wypłacalnych klientów i kontrahentów). Są źródłem korzyści w przyszłości. Stanowią pogłębiającą się lukę między wartością rynkową przedsiębiorstwa a jego wartością bilansową.
Wartość bilansowa przedsiębiorstwa	Wartość rynkowa przedsiębiorstwa

Uwaga: Aktywa niematerialne ujawniane i nieujawniane w sposób bezpośredni lub/i pośredni wzajemnie się uzupełniają i zależą od siebie.

Źródło: opracowanie własne.

Nierozwiązane problemy dotyczące klasyfikacji, wyceny⁶ i ujawniania aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości wciąż stanowią poważne wyzwanie współczesnej rachunkowości.

Wartość godziwa w rachunkowości

W praktyce i teorii rachunkowości można wyróżnić wiele koncepcji wyceny, które w sposób syntetyczny można sklasyfikować jako koncepcje bazujące na poniesionym koszcie nabytego/wytworzonego składnika lub na przyszłych korzyściach ekonomicznych generowanych przez dany składnik. W świetle tych koncepcji funkcjonuje wartość godziwa, która jest wartością szacowaną na podstawie różnych wielkości i czynników, w tym ponoszonych kosztów, osiągniętych przychodów.

Wartość godziwa jest pojęciem szerszym niż wartość rynkowa. Wszędzie tam, gdzie nie istnieje aktywny rynek i nie można ustalić wartości rynkowej, ma zastosowanie wartość godziwa. Jeśli przyjąć, że koncepcja wartości godziwej jest oparta na teorii wartości rynkowej, to wartość godziwa stanowi rezultat rozszerzenia koncepcji wartości rynkowej o wartość aktywów nie będących przedmiotem obrotu na aktywnym rynku⁷.

Wartość godziwa nie jest jednoznacznie zdefiniowana. A. Karmańska na określenie wartości godziwej używa określenia: wartość sprawiedliwa, która jest ustalona w sposób uczciwy i rzetelny w trakcie negocjacji pomiędzy dysponującymi pełnym zestawem informacji stronami transakcji⁸. Ale czy tak jest w rzeczywistości? Często brak aktywnego rynku, negocjacje między kupującymi i sprzedającymi i ich własne interesy nie wpływają na ustalenie sprawiedliwej wartości. Ponadto wartość godziwa jest również kombinacją różnych podstaw wyceny, określanych przez różne komisje i sądy do szczególnego celu.

Warunkiem oszacowania wartości jest istnienie aktywnego rynku na identyczny składnik majątku. Gdy warunek ten jest spełniony, wartością godziwą jest bieżąca wartość rynkowa. W przypadku, gdy nie jest możliwe ustalenie bieżącej wartości rynkowej, należy zastosować cenę ostatniej przeprowadzonej transakcji lub cenę składników podobnych. Jeśli ustalenie ceny w ten sposób jest niemożliwe, wówczas szacowanie wartości następuje za pomocą metod dochodowych lub kosztowych⁹.

---

⁶ Analizując literaturę z zakresu finansów, zarządzania finansami i rachunkowości można stwierdzić, że w przypadku aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości najczęściej do wyceny tych składników używa się wartości godziwej, która jest szacowana w stosunku do różnych punktów odniesienia (np. kosztu, uwarunkowań rynkowych, przychodu, przyszłych przepływów pieniężnych, zdyskontowanych przyszłych przepływów pieniężnych, czasu, niepewności, zmienności opcji wyboru, zmiennego ryzyka). W związku z tym nasuwa się pytanie, czy wartość godziwa może odegrać decydujące znaczenie w opracowywaniu standardów wyceny aktywów niematerialnych nieujawnianych obecnie w rachunkowości?

⁷ M. Jędrzejczy: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*, PWE, Warszawa 2011, s. 40.

⁸ A. Karmańska: *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 145.

⁹ A. Kamela-Sowińska: *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość wczoraj...*, s. 152.

Art. 28 ust. 6 ustawy o rachunkowości¹⁰ formułuje wartość godziwą jako kwotę, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami. W podobny sposób definiują wartość godziwą Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR)/Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Ponieważ w około 20 standardach i interpretacjach odnoszono się do wyceny aktywów lub pasywów w wartości godziwej, zdecydowano się ostatecznie na opracowanie nowego standardu, który ma charakter porządkujący i ujednolicający zagadnienia związane ze stosowaniem wartości godziwej.

W maju 2011 roku Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości wydała nowy standard MSSF 13 *Wycena wartości godziwej*, który ujednolica pojęcie wartości godziwej we wszystkich dotychczasowych standardach¹¹. Jego głównym celem jest wprowadzenie wspólnych zasad dla wyceny do wartości godziwej¹². Nowa definicja wartości godziwej brzmi: wartość godziwa jest to cena, która byłaby otrzymana w przypadku sprzedaży składnika aktywów lub zapłacona w przypadku transferu zobowiązań w zwykłej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku w dniu wyceny. Tak więc wartość godziwa stanowi odzwierciedlenie ceny możliwej do uzyskania.

Do ustalenia wartości godziwej w nowym standardzie proponuje się zastosowanie technik zgodnych z podejściem rynkowym, dochodowym lub kosztowym, jeśli nie ma możliwości bezpośredniej obserwacji transakcji zawieranych na rynku. Podejście rynkowe bazuje na cenach oraz innych informacjach, pozyskanych na podstawie transakcji rynkowych, dotyczących identycznych lub porównywalnych aktywów lub zobowiązań. Podejście dochodowe polega na przeliczeniu przyszłych wartości przepływów gotówkowych, dochodów lub wydatków do ich zdyskontowanej wartości obecnej. Wówczas wartość godziwa odzwierciedla bieżące oczekiwania rynku co do tych przyszłych wartości. Natomiast podejście kosztowe pozwala ustalić kwotę, którą należałoby ponieść w celu odtworzenia zdolności użytkowej składnika aktywów. Podsumowując, jednostka ustalająca wartość godziwą powinna dokonać wyboru techniki wyceny w zależności od sytuacji i dostępnych danych.

---

¹⁰ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2009 nr 152, poz. 1223 z późn. zm.

¹¹ Nowy standard MSSF 13 „Wycena wartości godziwej”, Biuletyn MSSF *Naprzeciw standardom*, wydanie 06/2011, wrzesień 2011, <http://www.iasplus.com/europe/1106plifrsnewsletter.pdf> (26.01.2012). Zmiana będzie obowiązywała dla sprawozdań finansowych za okres rozpoczynający się 1 stycznia 2013 r.

¹² MSSF 13 zawiera m.in. następujące wskazówki: transakcja powinna odbywać się na głównym rynku odpowiednim dla danych aktywów lub zobowiązań lub na rynku korzystnym, cena powinna pochodzić z transakcji przeprowadzonej w zwykłych warunkach (np. nie w drodze sprzedaży wymuszonej upadłością zbywcy), wartość godziwa nie powinna zależeć od intencji i zamiarów jednostki. W nowym standardzie wycenę według wartości godziwej przeprowadza się tylko dla tych pozycji, które wcześniej wymagały takiej wyceny.

Ustalenie wartości godziwej powinno następować w odpowiedniej kolejności, co zostało określone w MSSF 13 jako tzw. hierarchia wartości godziwej¹³. Wyodrębniono 3 poziomy:

- poziom 1 – wartość godziwą należy ustalać w oparciu o ceny z aktywnego rynku dla identycznych aktywów, do których jednostka ma dostęp w dniu wyceny,
- poziom 2 – w przypadku braku cen z poziomu 1 należy wykorzystać inne dane obserwowalne w sposób bezpośredni lub pośredni: ceny składników podobnych do wycenianych, notowane na aktywnych rynkach; ceny składników identycznych lub podobnych, notowane na rynkach nieaktywnych; wartości inne niż notowania cenowe danego składnika aktywów lub zobowiązań, które można w sposób bezpośredni zaobserwować; wartości uzyskane w sposób pośredni, tzn. wygenerowane na podstawie innych wartości obserwowalnych bezpośrednio w drodze korelacji lub w inny sposób,
- poziom 3 – w przypadku braku danych z poziomu 1 i 2 należy wykorzystać dane niemożliwe do zaobserwowania na rynku bezpośrednio ani pośrednio. Odzwierciedlają one założenia, jakie przyjęliby uczestnicy rynku przy ustalaniu ceny, z uwzględnieniem założeń dotyczących ryzyka.

Wprowadzenie wartości godziwej do wyceny bilansowej prowadzi do zastosowania szacunkowych wartości w sprawozdawczości finansowej. Co niewątpliwie jest odpowiedzią ze strony rachunkowości na zarzuty inwestorów, dla których informacje o składnikach majątkowych wycenianych według zasad kosztu historycznego i ostrożności nie są w pełni użyteczne.

Wartość godziwa ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Dlatego istotne jest przeanalizowanie zalet i wad wartości godziwej, które zostały ujęte w formie tabelarycznej (tab. 2).

Jak słusznie zauważa A. Kamela-Sowińska, główną zaletą wartości godziwej jest jej korelacja z potrzebami odbiorców sprawozdań finansowych, wyrażająca się w ścisłym powiązaniu wartości wycenianego majątku z aktualnymi warunkami panującymi na rynku¹⁴.

B. Micherda wskazuje szereg uwarunkowań, których wyróżnienie jest konieczne dla obiektywnej charakterystyki wartości godziwej¹⁵: zróżnicowanie potrzeb informacyjnych odbiorców informacji ekonomicznych, rozszerzający się zakres wielkości szacunkowych w rachunkowości, kryzys wiarygodności rachunkowości przejawiający się w lansowaniu rachunkowości kreatywnej (rozumianej jako manipulacja negatywna), potrzeba ewolucji

¹³ A. Mazur: *Ustalenie wartości godziwej aktywów niematerialnych nabytych w drodze połączenia jednostek gospodarczych*, [w:] *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 190, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 159.

¹⁴ A. Kamela-Sowińska: *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość wczoraj...*, s. 152.

¹⁵ B. Micherda: *Ustalenie wartości głównym posłaniem rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009, s. 137.

mierników oceny jednostki gospodarczej w kierunku wartości ekonomicznej oraz potrzeba kształtowania wiarygodności obrazu działalności jednostki prezentowanego w formie sprawozdania finansowego.

Tabela 2

Zalety i wady stosowania wartości godziwej

Wartość godziwa	
Zalety	Wady
Urealnione wartości aktywów i zobowiązań na dzień bilansowy. Zaspokojenie potrzeb odbiorców informacji sprawozdań finansowych. Zdolność prognozowania (zgodna z założeniami rachunkowości zarządczej). Porównywalność (możliwość odniesienia wycenianych składników na dzień bilansowy do ich rzeczywistej wartości wymiennej). Sprawdzalność (przedsiębiorstwo nie rezygnuje z możliwości sprawdzalności danych księgowych).	Zmienność wartości godziwej. Koszty wyceny (np. zatrudnienie ekspertów lub zastosowanie skomplikowanych modeli wyceny). Brak stabilności i przewidywalności wartości godziwej. Rachunkowość a transakcje hipotetyczne (brak odniesień do teorii rachunkowości). Przygotowanie służb finansowych przedsiębiorstwa do wyceny w wartości godziwej. Brak znajomości technik wyceny wartości godziwej. Patrzenie na aktywa i zobowiązania z perspektywy rynku, która nie zawsze jest tożsama z perspektywą jednostki, dla której istotna jest wartość użytkowa. Odniesienie do warunków rynkowych jest dość ryzykowne w czasach kryzysu, ponieważ uwalniają się niedoskonałości rynku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Jędrzejczyk: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*, PWE, Warszawa 2011, s. 41; E.M. Walińska: *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 113.

Od kiedy proces wyceny w rachunkowości został wzbogacony o wartość godziwą, nieustannie pada pytanie: czy rachunkowość jest do tego przygotowana? M. Gmytrasiewicz podkreśla, że podporządkowanie rachunkowości wartościom oczekiwanym (godziwym) w chwili obecnej nie jest zgodne z nadrzędnymi zasadami rachunkowości (wiarygodność czy użyteczność informacji?)¹⁶. Tak więc teoretyczne rozwiązania rachunkowości nie są dostosowane do zachodzących procesów w otoczeniu przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej. Współczesna rachunkowość jest na ważnym etapie swojej ewolucji i dlatego należy,

¹⁶ Zob. M. Gmytrasiewicz: *Teoria rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj...*, s. 113.

w trosce o jej przyszłość jako nauki, opracować lub przebudować jej teoretyczne zasady i formuły metodologiczne.

W literaturze przedmiotu coraz częściej pojawiają się propozycje prospektywnego modelu rachunkowości, bazującego na wartości dla akcjonariuszy, który zbudowany jest na założeniu¹⁷: wartość kapitału własnego odzwierciedla wartość dla akcjonariuszy; wynik jest zmianą wartości dla akcjonariuszy; *goodwill* wewnętrzny jest kapitalizowany; nabyty *goodwill* nie podlega amortyzacji; aktywa niematerialne są kapitalizowane, jeśli będą odrębnie sprzedawane; koszty rozwoju nie są kapitalizowane, lecz stanowią część wewnętrznego *goodwillu*; wszystkie aktywa (rzeczowe i obrotowe) są wyceniane w wartości godziwej, a ich zmiany są uznawane w rachunku zysków i strat; rachunek zysków i strat identyfikuje źródła zysków/strat.

Podsumowując, kluczowym zagadnieniem do rozwiązania przez współczesną rachunkowość jest opracowanie modelu pomiaru w rachunkowości¹⁸, który z pewnością będzie nawiązywał do wartości godziwej.

Wartość godziwa aktywów niematerialnych ujawnianych¹⁹ i nieujawnianych w rachunkowości

Zarówno polskie prawo bilansowe, jak i MSR/MSSF do wyceny aktywów niematerialnych w niektórych sytuacjach zalecają stosowanie wartości godziwej. Na podstawie analizy wybranych uregulowań prawnych można stwierdzić, że do wyceny w wartości godziwej aktywów niematerialnych może dojść w różnych sytuacjach (zob. tab. 3), na przykład w momencie nabycia aktywów niematerialnych w drodze połączenia jednostek gospodarczych. Wówczas, na skutek połączenia w bilansie jednostki przejmującej, mogą zostać aktywowane nie tylko ujawniane dotychczas aktywa niematerialne jednostki nabywanej, ale również te aktywa niematerialne, które wcześniej nie mogły być ujawniane, np. wytworzona marka, relacje z klientami²⁰.

Wycena początkowa aktywów niematerialnych ujawnianych przez rachunkowość według prawa bilansowego i MSR 38 jest zbieżna. Wartość początkowa jest ustalana na poziomie ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Przy czym należy zwrócić uwagę na to, że wartość początkowa aktywów niematerialnych zgodnie z polskim prawem bilansowym, nie może ulec przeszacowaniu do wartości godziwej. Natomiast MSR 38 daje możliwość

¹⁷ E.M. Walińska: *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 110.

¹⁸ Prace zostały już rozpoczęte przez organizacje IASB i FASB.

¹⁹ Autorka odwołuje się do ustawy o rachunkowości i MSR 38 *Wartości niematerialne*.

²⁰ Przeprowadzone analizy wskazują, że najczęściej wykazywane aktywa niematerialne, które są ujawniane w księgach rachunkowych w wyniku przejęcia innego podmiotu, to znaki towarowe i relacje z klientami (P. Sadowski: *Rozliczenie różnicy między ceną przejętej spółki a wartością godziwą jej aktywów netto*, „Rachunkowość” 2011, nr 1, s. 8). Pomimo sugestii MSSF 3 *Połączenia jednostek gospodarczych* nadal większość jednostek nadwyżkę zapłaconej ceny nabycia nad aktywami netto nie rozlicza na nabyte aktywa, lecz ujawnia ją jako wartość firmy.

w późniejszym okresie wyboru modelu wyceny aktywów niematerialnych – między modelem kosztu i modelem przeszacowania²¹. Model kosztu oparty jest o wycenę na podstawie ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Natomiast model przeszacowania daje możliwość przeszacowania wartości do wartości godziwej, na co nie pozwala ustawa o rachunkowości.

Tabela 3

Przypadki stosowania wartości godziwej do wyceny aktywów niematerialnych ujawnianych w rachunkowości

Wyszczególnienia	Ustawa o rachunkowości	MSR 38
Wartość początkowa		x
Otrzymanie nieodpłatnie, w tym w formie darowizny lub aportu	x	x
Nabycie w drodze wymiany za niepieniężny składnik lub składniki aktywów		x
Nabycie aktywów niematerialnych w drodze połączenia jednostek gospodarczych	x	x
Wartość bilansowa		x

Źródło: opracowanie własne.

Wartość godziwa dla celów przeszacowania powinna być ustalona na podstawie aktywnego rynku, który według MSR/MSSF jest rozumiany jako rynek, na którym dobra będące przedmiotem obrotu są jednorodne, zazwyczaj w każdej chwili można znaleźć chętnych nabywców i sprzedawców, ceny są podawane do publicznej wiadomości²². W przypadku aktywów niematerialnych pojawia się pewien problem natury praktycznej, mianowicie dla aktywów niematerialnych aktywny rynek prawie nie występuje. Natomiast jeśli jednostka posiada aktywa niematerialne, dla których istnieje aktywny rynek, należy spodziewać się, że nie wystąpią w takiej sytuacji żadne dodatkowe koszty związane z wyceną, ponieważ aktualna cena rynkowa danego składnika będzie dostępna publicznie.

Dokonując wyboru, między modelem kosztu a modelem przeszacowania do wyceny bilansowej aktywów niematerialnych, jednostki gospodarcze muszą mieć świadomość, że model przeszacowania jest trudniejszy i droższy w zastosowaniu. Ponadto proces przeszacowania komplikuje prowadzenie rachunkowości w przedsiębiorstwie, ponieważ m.in.²³: po przeszacowaniu wartości należy skorygować odpisy amortyzacyjne na pozostałe okresy użytkowania.

²¹ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, tom I, II, MSR 38, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.

²² P. Kabalski: *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2009, s. 55.

²³ Zob. P. Kabalski: *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2009, s. 56.

Powołując się na zaprezentowaną wcześniej tzw. hierarchię ustalania wartości godziwej według MSSF 13 można stwierdzić, że dla aktywów niematerialnych występowanie cen określonych na poziomie 1 jest bardzo rzadkie. Główną przyczyną takiego stanu jest brak identycznych aktywów będących przedmiotem transakcji rynkowych, np. nie ma aktywnego rynku na marki firmowe, tytuły czasopism, prawa wydawnicze do muzyki i filmów²⁴. Dlatego większość przypadków ustalania wartości godziwej dla aktywów niematerialnych będzie dotyczyła poziomu 3.

Proces szacowania wartości godziwej dla aktywów niematerialnych powinien przebiegać według pewnego schematu postępowania, który zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4

Etapy szacowania wartości godziwej aktywów niematerialnych

Etapy procesu szacowania wartości godziwej aktywów niematerialnych	Charakterystyka etapów
Analiza uwarunkowań	Poznanie warunków ekonomicznych, rynkowych, charakterystyka danej branży i przedsiębiorstwa (jego sytuacji finansowej, klientów itp.), pozyskanie informacji o klientach.
Identyfikacja składnika aktywów niematerialnych	Określenie powodu nabycia, analiza dostępnej dokumentacji, spełnienie kryteriów określonych przez zasady i standardy rachunkowości.
Wybór metody wyceny	Odniesienie do uregulowań prawnych, praktyki gospodarczej, doświadczenia i wiedzy wyceniającego.
Wycena składnika aktywów niematerialnych	Zastosowanie wybranej metody i uwzględnienie działań wynikających z istoty tej metody.

Źródło: opracowanie własne.

Dla aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości, wartość godziwą należy traktować jako uniwersalną koncepcję wyceny, ponieważ istota wyceny tych składników przede wszystkim opiera się na szacowaniu wartości. Do szacowania wartości godziwej są wykorzystywane różnorodne metody i koncepcje wyceny.

Różnorodność aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości wpływa na mnogość stosowanych metod do ustalania ich wartości, która najczęściej jest wartością oszacowaną. Tabela 5 prezentuje wybrane metody/instrumenty pozwalające ustalić wartość godziwą aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości²⁵.

²⁴ A. Mazur: *Ustalenie wartości godziwej aktywów niematerialnych nabytych w drodze połączenia jednostek gospodarczych*, [w:] *Wartości niematerialne...*, s. 159.

²⁵ Współczesna rachunkowość nie wypracowała instrumentarium, które w sposób jednoznaczny umożliwiłoby wycenę aktywów niematerialnych nieujawnianych w sprawozdawczości finansowej. Jednak jej cechy – uniwersalność i elastyczność – pozwalają na wykorzystywanie różnych metod wyceny z innych dziedzin (np. finansów, zarządzania finansami, marketingu) i ich modyfikację dla wspomnianych potrzeb. Szczególnie strategiczna rachunkowość zarządca interesuje się aktywami niematerialnymi.

Tabela 5

Wybrane metody/instrumenty pozwalające ustalić wartość godziwą aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości

Wybrane metody wyceny spoza typowego instrumentarium rachunkowości	Wybrane instrumenty charakterystyczne dla rachunkowości
Metody kosztowe. Metody rynkowe. Metody przychodowe. Balanced Score Card (Zrównoważona karta wyników). IC- Rating. Calculated Intangible Value (Skalkulowana wartość niematerialna).	Warianty ewidencji kosztów działalności podstawowej, uwzględniające rozbudowę kont analitycznych według klientów lub grup klientów. Rachunek kosztów działań – nastawiony na kalkulację kosztów klientów umożliwia przypisywanie ponoszonych kosztów na współpracę z klientami do poszczególnych klientów. Rachunek kosztów docelowych – ukierunkowany na osiągnięcie docelowego poziomu stopy marży na kliencie, zapewnia możliwość kształtowania kosztów klienta w fazie projektowania.

Źródło: opracowanie własne.

Bogactwo metod wyceny aktywów niematerialnych skłania (w momencie wyboru metody) do sprecyzowania dwóch poglądów. Po pierwsze, istotne jest określenie na wstępie przedmiotu wyceny, czy będzie to na przykład globalna wartość zasobów niematerialnych, ogólna wartość aktywów niematerialnych, indywidualna wartość aktywu niematerialnego, globalna wartość kapitału intelektualnego, czy też wartość poszczególnych kapitałów cząstkowych. Poszczególne aktywa niematerialne tworzą nie tylko ogólną wartość kapitału intelektualnego, ale również elementy cząstkowe tego kapitału (np. marka tworzy kapitał marki, który jest częścią ogólnie pojętego kapitału intelektualnego). Po drugie, ważne jest również przeanalizowanie założeń poszczególnych metod oraz ich wad i zalet. W szczególności należy zwrócić uwagę, co stanowi istotę metod wyceny, czyli jaki czynnik wpłynął na wypracowanie reguł danej metody wyceny i co jest bazą odniesienia przy wycenie (np. czy jest to koszt, przepływy pieniężne, czy ryzyko).

Podsumowanie

Wartość godziwa została uznana za kategorię ceny w polskim prawie bilansowym stosunkowo niedawno i szybko stała się koncepcją wyceny. Za pewne jej popularność wiąże się z wyzwaniem stawianym współczesnej rachunkowości, czyli z wyceną bilansową składników majątkowych w rzeczywistych wartościach odzwierciedlających warunki rynkowe. Oczywiście ma ona swoje wady i zalety i pomimo ożywionej dyskusji nad jej istotą i pewnymi brakami w rozwiązaniach teoretycznych, trwają prace nad perspektywnym modelem rachunkowości, który wycenę aktywów opierałby na wartości godziwej.

Wydaje się, że wartość godziwa może być również pewnym rozwiązaniem w wycenie aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości (sprawozdawczości finansowej). Bowiem ustalanie wartości tych składników tak na prawdę jest szacowaniem ich wartości przy pomocy różnorodnych metod wyceny i instrumentów rachunkowości oraz innych dyscyplin ekonomicznych.

Literatura

- Gmytrasiewicz M.: *Teoria rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.
- Itami H., Roeh T.W.: *Mobilizing invisible assets*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1987.
- Jędrzejczyk M.: *Estymacja wartości godziwej. Podejście symulacyjne*, PWE, Warszawa 2011.
- Kabalski P.: *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2009.
- Kamela-Sowińska A.: *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.
- Karmańska A.: *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o.o., Warszawa 2009.
- Mazur A.: *Ustalenie wartości godziwej aktywów niematerialnych nabytych w drodze połączenia jednostek gospodarczych*, [w:] *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 190, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Mazur A.: *Wartość godziwa*, „Rachunkowość” 2010, nr 1.
- Micherda B.: *Ustalenie wartości głównym posłaniem rachunkowości*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 53 (109), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2009.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, tom I, II, MSR 38, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.
- Nowy standard MSSF 13 „Wycena wartości godziwej”*, Biuletyn MSSF *Naprzeciw standardom*, wydanie 06/2011, wrzesień 2011, <http://www.iasplus.com/europe/1106plifrsnewsletter.pdf> (26.01.2012).
- Sadowski P.: *Rozliczenie różnicy między ceną przejętej spółki a wartością godziwą jej aktywów netto*, „Rachunkowość” 2011, nr 1.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2009, nr 152, poz. 1223 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, DzU 2000, nr 113, poz. 1186.
- Walińska E.M.: *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009.

Walińska E.: *Sprawozdawczość finansowa XXI wieku – bez granic?*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2007.

dr Melania Bąk
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Katedra Finansów i Rachunkowości

Streszczenie

Stosowanie wartości godziwej do wyceny w rachunkowości należy interpretować jako możliwość zaspokojenie potrzeb odbiorców informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych, którzy oczekują aktualnych wartości prezentowanego majątku. Wartość godziwą należy utożsamiać z pewnym sposobem postępowania w wycenie, traktując ją jako koncepcję, która pozwala w zależności od sytuacji i wielu czynników, oszacować wartość poszczególnych składników majątkowych, odnosząc się do ponoszonych kosztów, osiąganych przychodów, przyszłych przepływów pieniężnych, czy uwarunkowań rynkowych. Pomimo wielu wad i zalet, wartość godziwa jest istotnym instrumentem wyceny, który jest brany pod uwagę w opracowywanym prospektywnym modelu rachunkowości. Wartość godziwą można stosować do wyceny m.in. aktywów niematerialnych ujawnianych i nieujawnianych w rachunkowości. Krajowe i międzynarodowe uregulowania prawne zezwalają w niektórych sytuacjach na wycenę aktywów niematerialnych w wartości godziwej. Wartość godziwą można traktować jako koncepcję wyceny aktywów niematerialnych nieujawnianych w rachunkowości, która oszacowuje ich wartość wykorzystując metody wyceny spoza typowego instrumentarium rachunkowości oraz instrumenty charakterystyczne dla rachunkowości.

FAIR VALUE IN ACCOUNTING AS A CONCEPT OF INTANGIBLE ASSETS VALUATION

Summary

The application of fair value for the purposes of valuation in accounting should be interpreted as an opportunity to meet the needs of financial statement information addressees, who expect up-to-date values of the presented assets. Fair value should be identified as a certain method in valuation and be regarded as the concept which allows, depending on the situation and many other factors, to estimate the value of particular assets referring e.g. to the costs covered, revenues obtained, future cash flow or market determinants. In spite of its numerous advantages and disadvantages fair value represents the crucial valuation instrument taken into consideration in the prospective accounting model under preparation. Fair value may be applied, among others, for the valuation of intangible assets, disclosed and undisclosed, in accounting. National and international legal regulations allow, in some situations, for intangible assets valuation in fair value. Fair value may be referred to as the concept of undisclosed intangible assets valuation, which estimates their value by applying valuation methods outside the typical accounting tools, as well as applying traditional accounting instruments.

